

Neerlandica
Wratislaviensia XI

JERZY KOCH

MULTATULI (1820-1887)
W POLSCE

PRÓBA HISTORYCZNOLITERACKIEJ ANALIZY
PRZEBIEGU RECEPCJI
NA PRZEŁOMIE XIX I XX WIEKU

Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego

PUBLIKACJE WYDAWNICTWA UNIwersYTETU WROCLAWSKIEGO

SERIA „NEERLANDICA WRATISLAVIENSIA”

- Neerlandica Wratislaviensia I (AUW No 764), 1983
Neerlandica Wratislaviensia II (AUW No 837), 1985
Neerlandica Wratislaviensia III (AUW No 942), 1987
Neerlandica Wratislaviensia IV, red. N. Morciniec, S. Prędotą (AUW No 1130), 1989
Neerlandica Wratislaviensia V, red. N. Morciniec, S. Prędotą (AUW No 1299), 1991
S. Kiedroń, *Andreas Gryphius und die Niederlande. Niederländische Einflüsse auf sein Leben und Schaffen*, Neerlandica Wratislaviensia VI (AUW No 1541), 1993
Neerlandica Wratislaviensia VII, red. N. Morciniec, S. Prędotą (AUW No 1640), 1994
Neerlandica Wratislaviensia VIII, red. N. Morciniec, S. Prędotą (AUW No 1774), 1995
Neerlandica Wratislaviensia IX, red. N. Morciniec, S. Prędotą (AUW No 1893), 1996
Neerlandica Wratislaviensia X, red. N. Morciniec, S. Prędotą (AUW No 2108), 1998

Multatuli (1820-1887)

w Polsce

Próba historycznoliterackiej analizy
przebiegu recepcji
na przełomie XIX i XX wieku

*Nie pisz o nikim, z kim nie wiąże cię
osobisty sumieniowy stosunek.*

Stanisław Brzozowski

Acta Universitatis Wratislaviensis 2163

Neerlandica Wratislaviensia XI

Jerzy Koch

Multatuli (1820-1887) w Polsce

Próba historycznoliterackiej analizy
przebiegu recepcji
na przełomie XIX i XX wieku

Wrocław 2000
Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego

Redaktor Serii
Stanisław Prędota

Redaktor Wydawnictwa
Małgorzata Heidrich-Sowińska

Projekt okładki
Barbara Kaczmarek

Opracowanie techniczne
Bożena Sobota

Na okładce: portret Multatulego, litografia według fotografii C. Mitkiewicza.
Reprodukowano z: W.F. Hermans, *De raadselachtige Multatuli*, De Bezige Bij,
Amsterdam 1987

© Copyright by Jerzy Koch 2000

ISSN 0239-6661
ISSN 0860-0716
ISBN 83-229-1977-8

Łamanie: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego Sp. z o.o.
Druk: Drukarnia Uniwersytetu Wrocławskiego

Spis treści

Wstęp	9
ROZDZIAŁ I	
Cel, metody i charakter pracy	12
1. Określenie zakresu tematycznego rozprawy i zastosowanych metod	12
2. Charakterystyka pracy	17
3. Trudności badawcze	18
4. Ramy czasowe	20
5. Sylwetka pisarza	21
ROZDZIAŁ II	
Literatura niderlandzka w Polsce. Przegląd osiągnięć translatorskich i próba typologizacji stanowisk recepcyjnych	30
1. Kontekst historyczno-kulturowy	30
2. Informacje o literaturze niderlandzkiej i jej przekładach do I wojny światowej	35
ROZDZIAŁ III	
Zagraniczna recepcja twórczości Multatulego	41
1. Pierwsze przekłady <i>Maksa Havelaara</i>	41
2. Recepcja francuska	43
3. Recepcja niemiecka	44
ROZDZIAŁ IV	
Polskie wydawnictwa encyklopedyczne o Multatulum	50
1. Uwagi wstępne	50
2. Typologia pierwszych polskich encyklopedii	51
3. Rozwój ruchu encyklopedycznego	52
4. Encyklopedie polskie z lat 1890-1914	53
5. Międzywojenne opracowania encyklopedyczne	59
6. Encyklopedie po 1945 roku	65
7. Podsumowanie	69
ROZDZIAŁ V	
Opracowania dziejów literatury powszechnej o Multatulum w kontekście historii, tradycji i praktyki badań literaturoznawczych w Polsce	74
1. Uwagi wstępne	74
2. Specyfika rozwoju literaturoznawstwa polskiego oraz znaczenie nauk historycznych w XIX wieku jako przyczyny ograniczonego zainteresowania Multatulum w opracowaniach historycznoliterackich schyłku XIX i początku XX stulecia	75

3. Unarodowienie badań literaturoznawczych jako hamulec w tworzeniu syntez historii literatury powszechnej	77
4. Tradycja i stan badań nad dziejami historii literatury powszechnej a rozwój pojęcia „literatura powszechna”	78
5. Wzmianki o Multatulim w kompendiach historii literatury powszechnej do 1914 roku	80
6. Opracowania międzywojenne i pozycje wydane po 1945 roku	89
7. Podsumowanie	91
ROZDZIAŁ VI	
Multatuli w polskiej krytyce literackiej	93
1. Polscy krytycy o Multatulim	93
1.1. Ignacy Sęp (Ignacy Bassler)	96
1.2. Adolf (Neuwert) Nowaczyński	97
1.3. Julian Marchlewski	102
1.4. Władysław Mourner (Kazimierz Zdziechowski)	107
1.5. Bertold Merwin	113
1.6. Inni krytycy i recenzenci	116
2. Trzy przypadki szczególne	125
2.1. Stanisław Brzozowski	126
2.2. Maria Dąbrowska	133
2.3. Janusz Korczak i Odo Bujwid	136
ROZDZIAŁ VII	
Charakterystyka przekładów książkowych	138
1. <i>Multatuli. Osobistość jego i wybór pism</i>	138
2. <i>Wybór pism</i>	140
3. <i>Maks Havelaar</i>	143
4. <i>Kto z was bez winy...</i>	145
ROZDZIAŁ VIII	
Charakterystyka przekładów rozproszonych	149
1. Uwagi wstępne	149
2. Charakterystyka ogólna	150
3. Charakterystyka szczegółowa	154
3.1. „Przyjaciel Młodzieży”	154
3.2. „Krytyka”	156
3.3. „Naprzód”	159
3.4. „Prawda”	161
3.5. „Słowo Polskie”, „Nowe Słowo Polskie”, „Nowy Głos Polski”	163
3.6. „Głos”	166
3.7. „Bluszcz”	170
3.8. „Nasz Kraj. Tygodnik Ilustrowany”	172
3.9. „Przegląd Polityczny, Społeczny i Literacki”	174
3.10. „Metalowiec. Organ Związku Metalowców w Austrii”	174
3.11. „Wiedza. Tygodnik Polityczno-Społeczny, Popularno-Naukowy i Literacki”, „Nowe Życie. Tygodnik Społeczno-Polityczny, Popularno-Naukowy i Literacki”	176
3.12. „Goniec Wileński Polityczny, Społeczny i Literacki”	180
3.13. „Skarbnica Polska”	181

ROZDZIAŁ IX	
Multatuli w Polsce w okresie międzywojennym i po 1945 roku	182
ROZDZIAŁ X	
Multatuli w Polsce a wewnętrzne przemiany kultury i literatury polskiej przełomu wieków. Recepcja twórczości pisarza holenderskiego w świetle nowej propozycji terminologicznej i periodyzacyjnej	185
Zakończenie	224
1. Pośrednicy	224
2. Warunki	229
Ilustracja bibliograficzna przebiegu recepcji polskiej	241
Bibliografia literatury sekundarnej	255
Multatuli (1820-1887) in Poland. A Historical-Literary Study of the Reception of Multatuli's Work in Poland in the Late 19th-Early 20th Century (Summary)	269
Indeks nazwisk	272